

Iepirkumi un „ēnu direktori” valsts sabiedrībās

Dace Silava-Tomsone,

Zvērinātu advokātu biroja *Raidla Lejiņš & Norcous* zvērināta advokāte, partnere

2009. gada 21. aprīlī Ministru prezidents uzdeva visiem ministriem saskaņot un divas reizes mēnesī iesniegt Finanšu ministrijā (FM) informāciju par valsts kapitālsabiedrību un to izveidoto meitas uzņēmumu plānotajiem iepirkumiem, kuru vērtība pārsniedz 100 000 latu. FM tika uzdots izskatīt nozares ministru iesniegto informāciju un piecu darba dienu laikā sniegt atzinumu. Savukārt pašas valsts kapitālsabiedrības saņēma attiecīgo ministriju rezolūcijas iesniegt Ministru prezidenta pieprasīto informāciju. Acīmredzot Ministru prezidenta rezolūcijas mērķis ir ieviest stingrāku kontroli pār iepirkumu veikšanu, pieņemot, ka iepirkumu lietderība nereti mēdz būt apšaubāma, un, protams - taupīt līdzekļus.

Jautājums par to, vai šādas rezolūcijas valsts SIA un AS vispār saista, ir atsevišķs stāsts. Būtiski, ka sabiedrību valdes saprotamu iemeslu dēļ nevēlas par to diskutēt; tās vienkārši sniedz prasīto informāciju un gaida FM atzinumus par to, cik katrs no plānotajiem iepirkumiem ir pamatots. Ja ne piecu dienu laikā, tad agri vai vēlu, FM savu viedokli pauž. Ja viedoklis izrādās negatīvs, valdei ir jādomā, ko darīt. Protams, valdes varētu turpināt iecerētos iepirkumus, negaidot FM atzinumus vai neskatoties uz negatīvu FM atzinumu, bet atkal saprotamu iemeslu dēļ tā nav sevišķi populāra pieeja. Un galu galā - kādam mērķim šī procedūra ieviesta? Protams, lai ietekmētu iepirkumu lēmumus, nevis lai vingrinātos atzinumu sniegšanā.

Jāvaicā, vai tiešām FM ierēdņi ir tik zinoši par katras sabiedrības saimnieciskajām vajadzībām, ka spēj piecu dienu laikā tikt skaidrībā par to, kas iepērkams, kas nē, un par kādu cenu. Vēl interesantāk - kas īsti vada valsts kapitālsabiedrības, pieņem saimnieciskus lēmumus un atbild par sabiedrību darbības rezultātiem? Vai tā ir sabiedrības valde, valsts vai ministrijas ierēdnis?

Latvijā ļoti izplatīts ir priekšstats, ka sabiedrības vairākuma akcionārs (kur nu vēl vienīgais akcionārs) ir sabiedrības īpašnieks, kurš drīkst lemt par tās saimniecisko darbību un rīcību ar mantu. Tāpēc jāatgādina, ka pati kapitālsabiedrību un to ierobežotās atbildības koncepcija balstās uz vairākiem «vaļiem», tai skaitā akcionāra un sabiedrības mantas nošķiršanu, sabiedrības pārvaldes institūciju esamību un to reālu darbību, ievērojot likumā regulētās korporatīvās procedūras.

Ja kāds no minētajiem elementiem iztrūkst, galu galā tā vai citādi jānonāk līdz situācijai, kuru korporatīvās pārvaldības teorijā sauc par «korporatīvā plīvura noraušanu» (*piercing corporate veil*). Ja sabiedrības akcionārs, ignorējot pārvaldes institūciju esamību, pieņem saimnieciskus lēmumus, rīkojoties ar sabiedrības mantu kā ar savu, nav pamata uzskatīt, ka sabiedrība un akcionārs ir divas dažādas personas. Tātad nav arī pamata akcionāra «ierobežotai atbildībai» un šāda akcionāra risks vairs nav ierobežots ar ieguldījumu sabiedrības kapitālā. Tieši šī iemesla dēļ likumā sniegtais valdes un akcionāru sapulces kompetences apraksts nav tikai maznozīmīgs sarakstiņš, ko var ignorēt.

Korporatīvajā pārvaldībā pazīstams arī «ēnu direktora» (*shadow director*) jēdziens. «Ēnu direktors» ir persona, kura, neieņemot nekādu formālu amatu sabiedrības pārvaldes institūcijās, tomēr ietekmē valdes locekļu konkrētus saimnieciskos lēmumus, jo valdes locekļi viena vai otra iemesla dēļ atrodas «ēnu direktora» ietekmē. Šādas pozīcijas cena var būt «ēnu direktora» personīga atbildība par ietekmes iespaidā pieņemtajiem lēmumiem. Interesanti, vai FM ierēdņi, kuri sniedz atzinumus par valsts SIA un AS iepirkumiem, tādejādi ietekmējot to veikšanu vai neveikšanu, būtu jāuzskata par «ēnu direktoriem»?

Latvijā jebkurā jomā joprojām dominē vēlme mērķus sasniegt ar politiskiem un administratīviem līdzekļiem, pat, ja tas ir pretrunā ar likumā noteikto. Vai un kad pienāks tā diena, kad valsts ar politiski-administratīviem līdzekļiem vairs neiejauksies valsts kapitālsabiedrību saimnieciskajā darbībā, uzticēsies

profesionāliem valdes locekļiem, un no viņiem arī prasīs īstu atbildību? Mēs visi zinām, ka tad, kad «atbildīgo» ir daudz, parasti neatbild neviens. Protams, ir arī ārkārtīgi svarīgi, lai valsts SIA un AS vadītu kompetenti un zinoši cilvēki.